

Előszó

Mesterséges intelligencia, klímaváltozás, korunk olyan új jelenségei, amelyek egyre inkább meghatározóvá válnak nem csak napjainkban, de befolyásolják jövőnket – ezekkel a témákkal indul a Kriminológiai Tanulmányok újabb kiadása. De mindennapjaink része az ismét növekedésnek induló bűnözés is: általános és speciális jelenségeivel; kriminológiai jellemzőivel és okaival; többek között a vagyon elleni bűnözéssel és a közfeladatot ellátó személyek sérelmére elkövetett cselekményekkel foglalkoznak kutatóink. A kötet második részében a büntető- és büntetőeljárás-jogi témák körében is a bűnözésre adott válaszok jogi szabályozását, valamint joggyakorlatát vizsgálják szerzőink, különös tekintettel az egyes speciális figyelmet érdemlő csoportok – fiatalok, csempészett személyek szempontjából –, valamint az új, hatékony és gyors állami reagálást biztosító büntetőeljárás megoldások körében, mint az egyezség vagy a közvetítői eljárás.

Korinek László A mesterséges intelligencia (MI) a kriminológia nézőpontjából című értekezésében nem csak áttekinti az ember viszonyát a „gondolkodó gépekhez”, de számbaveszi azokat a lehetőségeket és következményeket, amelyek az MI megjelenésével a bűnügyi tudományokban, a bűnüldözés során vagy a büntető igazságszolgáltatás gyakorlatában bekövetkezhetnek. A szerző kiemeli a szabályozás mielőbbi szükségességét, tekintettel arra, hogy a gépi gondolkodásban nincs szerepe az erkölcsnek, így fennáll a lehetősége annak, hogy a felhasznált program bűncselekmények elkövetésére sarkallhat. Mindemellett a mesterséges intelligencia segítheti a büntetőeljárások menetét és kutatási célra is hasznosítható. Kérdés, hogy mennyiben lehet az emberi tevékenységek kiváltására felhasználni. Tanulmányában a szerző az MI rendészeti szempontú morális és etikai kérdéseivel is foglalkozik.

Solt Ágnes és Virág György „Azt hittem, barátok vagyunk” – Kódolt megtévesztés, avagy a mesterséges intelligencia felhasználása a bűnelkövetésben című írása a mesterséges intelligenciának a kriminalitás területén, az erőszakos bűncselekmények körében megjelenő veszélyességére hívja fel a figyelmet egy olyan kísérlet bemutatásával, amely az MI bűnelkövetésben való felhasználási lehetőségére mutat rá. Az eredmény szerint az MI-rendszerek részletes, pontos válaszokat adtak egy elképzelt bűncselekmény megtervezésével és végrehajtásával kapcsolatosan, sőt, kreatív megoldásokat is javasoltak. A szerzők a kísérlet alapján

foglalkoznak a szabályozással, és ajánlásokat fogalmaznak meg: többek között a politikai döntéshozók és a kutatók együttműködését szorgalmazzák a rosszindulatú felhasználás kivizsgálására és megelőzésére; illetve felhívják a figyelmet a felhasználás kockázatára. Egyúttal a szakértők szélesebb körének bevonását javasolják a lehetséges problémák megvitatására.

Irk Ferenc A klímabűnök következményeiről – A károkozások ismeretlen (rejtett) dimenziói című munkája a klímaviktimológia kérdéskörét tágítja, nem csak rendszeti szempontból vizsgálva a lehetséges kockázati tényezőket, de egészségügyi, kulturális és jogi oldalról is, mindezt a MI-t segítségül hívva. A szerző szerint a klímaváltozás elméleti és gyakorlati szakemberei főként az éghajlatváltozásra, azaz egyetlen jelenségre koncentrálnak, hiányzik a kockázatok hálózatszemléletű kezelése. Megállapítja, hogy az egymással láncot alkotó hálózatok komoly társadalmi és gazdasági problémákat okozhatnak, ezért az egyes kockázatok kezelése átfogó megoldásokat és együttműködést igényel. Mindennek létrehozásához komplex klímastratégia szükséges, amelynek része az átgondolt struktúraváltás, de legfőképpen a klímaváltozás összetettségének megértése.

Kó József Életkor és bűnözés című írása új megvilágításba helyezi a korábbi, e témában évtizedek óta érvényes kriminológiai megállapítást, nevezetesen azt a tételt, hogy az életkor előrehaladtával a bűnözésben való részvétel csökken. A szerző az ENYÜBS és a KSH adatainak felhasználása alapján állapítja meg, hogy a korábban jellemző életkori görbék lefutása megváltozott, különösen női elkövetők esetében az életkori megoszlásra jellemző vonalak már nem követik a klasszikus formát. Az öregedési hatás egyes esetekben nem ugyanabban a formában jelenik meg, ami kizárja az egységes értelmezést, magyarázatot. A bűnözés csökkenése az idősebb életkorban ugyan jellemzője valamennyi bűncselekménynek, de ez már jelentős változásokat mutat, ami további társadalomtudományi kutatásokat és magyarázatkeresést tesz szükségessé.

Nagy László Tibor A vagyon elleni erőszakos bűnözés jellemzői című empirikus kutatása szerint a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények száma 2012 óta folyamatosan csökken. Leggyakrabban a kifosztás fordul elő, ami nem tekinthető a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények klasszikus formájának. A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények legsúlyosabb formája a rablás, amelyre jellemző, hogy városi környezetben, közterületen követik el, többnyire nehéz anyagi helyzetben lévő, kriminális hátterű férfiak, míg áldozataik egyedül lévő, gyengébb személyek, gyakran nők, akikkel szemben alig alkalmaznak erőszakot. A kutatás a kifosztások, a zsarolások és az önbíráskodás eseteit is feldolgozza, foglalkozva az esetek jellemzőivel, az elkövetőkkel, áldozatokkal, és magyarázatot keresve az egyes jelenségek alakulására.

Bolyky Orsolya, Sárík Eszter és Solt Ágnes A gyermekotthonokban és az iskolákban elkövetett közfeladatot ellátó személy elleni erőszak okainak és szociológiai hátterének vizsgálata című tanulmánya a gyermekotthonokban és iskolákban történt nevelő- és tanárbántalmazásokat vizsgálja az állami gondoskodásban élő gyermekek körében. A szerzők megállapítása szerint a gyerekek agressziós és indulati szintje radikálisan megnőtt, mindezek mögött társadalmi értékrend problémák, szakmai hiányosságok is állnak. Vizsgálatuk során 2020–2023 közötti jogerős eseteket dolgoztak fel, és kerekasztal-beszélgetéseket folytattak gyermekvédelmi szakemberekkel a jelenség okainak feltárására. A kutatás rámutat arra, hogy az elkövetők a gyermektársadalom problémás, kiszolgáltatott tagjai, az áldozatok – a velük foglalkozó szakemberek – pedig sokszor szakmailag nem megfelelően felkészítettek, és az elmúlt évek törekvései ellenére sem sikerült lényegesen változtatni a helyzeten a problémák megoldása érdekében.

Nagy Blanka Megértés és megértetés a büntetőeljáráásban című tanulmánya a büntetőeljárás bírósági szakaszának és gyakorlatának gyermekekre vonatkozó különleges szemléletmódját és szabályrendszerét foglalja össze. Foglalkozik a *Barnahus-módszerrel*, amely lehetővé teszi a sértett gyermek kíméletes, egyszeri meghallgatását, amikor is egyszerre vannak jelen a rendészeti és a büntető igazságszolgáltatási szervek képviselői, egészségügyi és mentálhigiénés szakemberek, valamint a gyermekvédelmi szolgálatok tagjai. A tanulmány elsősorban terhelti szempontból vizsgálja az eljárást, amelynek során úgy látja, a büntetőeljárás elsősorban a tények feltárására és a fiatalok védelmére koncentrál, így nem kap kellő hangsúlyt a nevelő hatás elérése, melynek érdekében további erőfeszítésekre lenne szükség.

Garai Renáta Országos látkép: a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői eljárásokban elfogadott jóvátételek jellege címmel tekinti át a jóvátételi megállapodások sajátosságait az országos gyakorlatban a 2023. év teljes ügykörének vizsgálatával. A tanulmány szerzője arra a következtetésre jut, hogy a hagyományos büntetőeljáráson kívül létrejött resztoratív szemléletnek helye van a modern büntetőjogban, az a hazai gyakorlatban is meggyökeresedett. Nem hagyható azonban figyelmen kívül az, hogy nem minden esetben húzódik az egyezség mögött valódi megbánás, és így nem érvényesül a további bűncselekmények elkövetésétől való visszatartó hatás sem. Vagyis nem minden esetben alkalmazható a közvetítői eljárás, akkor sem, ha egyébként annak törvényi feltételei fennállnak.

Kármán Gabriella és Kiss Anna Az egyezségkötés meghiúsulásához vezető okok és megfontolások a terhelt és a vádhatóság oldalán című kutatása arra irányult, hogy megvizsgálja, milyen okok vezetnek az egyezségkötés elmaradásához a büntetőeljárás terhelti és vádhatósági oldalán. A szerzők kutatásuk során szakértőkkel,

ügyészekkel és védőkkel készítettek interjúkat, összegyűjtötték a témára vonatkozó statisztikákat, elemezték a korábbi kutatások eredményeit. Vizsgálták az egyezségkötés nehézségeit, az egyes ügyészségek gyakorlatát és eltéréseit, az ügyvédek véleményét. A tanulmány részletesen foglalkozik az egyezség kérdéseivel, meghiúsulásának okaival, az eltérő megyei gyakorlatokkal, és azzal, hogyan lehetne a törvényhozó szándékait figyelembe véve elősegíteni a jogintézmény alkalmazását.

Windt Szandra és Kiss Anna Az embercsempészek által szállított migránsok eljárásjogi státusza az európai joggyakorlatban című munkája számos eljárási, büntetőjogi és biztonsági kérdést vet fel. A szerzőpáros tanulmányának első része jogdogmatikai szempont alapján arra kérdésre keresi a választ, vajon lehet-e szó passzív alanyról az embercsempészás tényállásánál, tekintettel a csempészett személy sajátos helyzetére. Az írás összefoglalja a tudósok és a jogalkalmazók e kérdésre adott eltérő válaszait. A tanulmány második részében a szerzők az embercsempészet jogi szabályozásával kapcsolatos kutatásuk eredményeit mutatják be, amelyet az Igazságügyi Minisztériumon belül működő Legicoop-hálózat, valamint az Eurojust magyar nemzeti irodájának támogatásával végeztek.

Dr. Barabás A. Tünde